

โรงเรียน อุดมการณ์รัฐ และความเหลื่อมล้ำ: มุมมองเชิงวิพากษ์
ต่อการบริหารการศึกษา

Schools, State Ideology, and Inequality: A Critical Perspective
on Educational Administration

อภิสิทธิ์ กาพภักดี¹, พระวิชฌญาณ วิสุทธิญาณ (มัยแฮม)²,
พระอนุสรณ์ วชิรวโส (เกาะน้ำใส)³

Aphisit Kanphakdi¹, Wicharayan Wisuttiyano (Moyaem)²,
Phra Anusorn Wachirawangso (Kornamsai)³

¹มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ²มหาวิทยาลัยขอนแก่น
³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Mahamakut Buddhist University, ²Khon Kaen University

³Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author's Email: aphisitkanphakdi@gmail.com

Received: 18/04/2569

Revised: 29/06/2569

Accepted: 30/06/2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งวิเคราะห์โรงเรียน อุดมการณ์รัฐ และความเหลื่อมล้ำ: มุมมองเชิงวิพากษ์ต่อการบริหารการศึกษา โดยการวิเคราะห์บทบาทของระบบการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ภายใต้บริบทของอุดมการณ์รัฐ โครงสร้างอำนาจ และความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยชี้ให้เห็นว่าการศึกษามีได้เป็นเพียงเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์และโครงสร้างชนชั้นผ่านหลักสูตร การบริหารสถานศึกษา และกระบวนการเรียนรู้ การศึกษายุคใหม่เน้นการพัฒนาทักษะสำคัญ เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และการใช้เทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษายังคงดำรงอยู่จากปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น ความยากจน การกระจายทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม และนโยบายที่ขาดความต่อเนื่อง ส่งผลให้ผู้เรียนจากกลุ่มเปราะบางเสียเปรียบอย่างเป็นระบบ ในเชิงการบริหาร โรงเรียนทำหน้าที่เป็นพื้นที่ถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐผ่าน “หลักสูตรแฝง” และการให้คุณค่ากับทุนทางวัฒนธรรมของชนชั้นนำ ขณะที่กระบวนการออกแบบหลักสูตรยังมีบทบาทในการกำหนดอัตลักษณ์ของพลเมือง ทั้งในระดับชาติและระดับโลก อย่างไรก็ตาม โรงเรียนมิได้เป็นเพียงพื้นที่ของการครอบงำ หากยังเป็นพื้นที่ของการต่อรองทางอุดมการณ์ ที่ครูและผู้บริหารสามารถใช้แนวคิดเชิงวิพากษ์เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงได้ ฉะนั้นการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริงจำเป็นต้องตระหนักถึงมิติทางอำนาจ อุดมการณ์ และโครงสร้างทางสังคม ควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ เพื่อมุ่งสู่ความเสมอภาคและความเป็นธรรมทางการศึกษาอย่างยิ่ง

คำสำคัญ: โรงเรียน, อุดมการณ์รัฐ, ความเหลื่อมล้ำ, บริหารการศึกษา, ทฤษฎีเชิงวิพากษ์

Abstract

This academic article, entitled "Schools, State Ideology, and Inequality: A Critical Perspective on Educational Administration," aims to analyze the role of the education system in the twenty-first century within the context of state ideology, power structures, and social inequality. It argues that education is not merely a mechanism for developing human resources but also a significant instrument for reproducing dominant ideologies and class structures through curricula, school administration, and learning processes. Contemporary education emphasizes the development of essential competencies, including critical thinking, problem-solving, and technological literacy. Nevertheless, educational inequality persists due to structural factors such as poverty, unequal distribution of educational resources, and inconsistent public policies. These conditions systematically disadvantage learners from vulnerable and marginalized groups. From an educational administration perspective, schools function as institutions that transmit state ideology through the hidden curriculum while reinforcing the cultural capital of dominant social groups. Curriculum design also plays a crucial role in shaping citizens' identities at both national and global levels. However, schools should not be viewed solely as sites of ideological domination; they are also arenas of ideological negotiation, where teachers and school leaders can employ critical pedagogical approaches to promote meaningful social and educational transformation. The article concludes that genuine educational reform requires recognition of the interconnected dimensions of power, ideology, and social structure alongside efforts to enhance the quality of learning. Such an approach is essential for advancing educational equity and social justice in a sustainable manner.

Keywords: Schools, State Ideology, Educational Inequality, Educational Administration, Critical Theory

บทนำ

การศึกษาในศตวรรษที่21เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นเพื่อเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับโลกสมัยใหม่ ซึ่งเน้นที่การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับกระบวนการสอนและการเรียนรู้ เพื่อให้การศึกษามีความเกี่ยวข้องและมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาในยุคนี้ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในยุคสารสนเทศ เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และความสามารถในการปรับตัว การฝึกอบรมและการพัฒนาครูเป็นอีกประเด็นสำคัญที่จำเป็น เพื่อให้ครู มีความพร้อมในการใช้เทคโนโลยีและสอนในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ทันสมัย นอกจากนี้ ยังมีความจำเป็นในการปฏิรูประบบการศึกษาเพื่อพัฒนาหลักสูตร วิธีการสอน และกลยุทธการประเมินให้สอดคล้องกับความต้องการของโลกยุคใหม่

การทำงานร่วมกันระหว่างนักการศึกษาและนักเทคโนโลยีเพื่อสร้างฉันทามติเป็นกระบวนการที่สำคัญ ซึ่งช่วยให้กลยุทธ์การศึกษามีความครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น กรอบการศึกษาต่าง ๆ เช่น กรอบทักษะศตวรรษที่ 21 ยังเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาหลักสูตรและแนวทางการสอนที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบันโดยวิธี (วริศรา พรหมวัง และ นันทินา โชติพิทยานนท์, 2568 : 652-660)

การศึกษา นับเป็นปัจจัยที่มีกำลังอำนาจที่สำคัญที่สุดของชาติ เพราะการศึกษามีส่วนช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และมนุษย์ก็เป็นกำลังในการพัฒนาชาติ ดังเช่นพุทธศาสนสุภาษิตว่า นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา แปลว่า แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี หมายความว่า แสงสว่างจากไฟก็ดับจากดวงอาทิตย์ก็ดับนั้นว่ามีประโยชน์มากอยู่ แต่ไม่อาจส่องใจของคนให้สว่างได้ ส่วนแสงสว่าง คือ ปัญญา ย่อมสามารถส่องใจคนให้สว่างไสวด้วยเหตุผลรู้ดี รู้ชั่ว กำจัดความมืด คือ กิเลสได้ และผู้มีปัญญา ย่อมสามารถนำไฟต่างๆ มาทำประโยชน์ อาทิ ไฟฟ้า หรือพลังงานจากดวงอาทิตย์ เป็นต้น เพราะฉะนั้นแสงสว่าง คือ ปัญญา จึงเลิศกว่าแสงสว่างใดๆ (สุทธิพงษ์ เสมสูงเนิน, 2568 : 57-72)

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในประเทศไทยเป็นปัญหาเรื้อรังที่มีผลกระทบมาจากสภาวะทางเศรษฐกิจสังคมโดยความยากจนส่งผลให้เกิดปัญหาครอบครัวปัญหาสุขภาพจิตการเข้าถึงทรัพยากรดิจิทัลซึ่งกระทบรุนแรงต่อกลุ่มนักเรียนยากจนก่อให้เกิดความเสี่ยงการหลุดออกจากระบบการศึกษาเพิ่มขึ้นแม้รัฐบาลที่ผ่านมามีความพยายามในการลดความเหลื่อมล้ำเช่นการปรับปรุงการจัดสรรทรัพยากรการเพิ่มเงินอุดหนุนรายหัวเน้นการเข้าถึงศูนย์เด็กปฐมวัยการศึกษาที่ส่งเสริมทักษะยุคใหม่การใช้เทคโนโลยีแต่ยังคงขาดความต่อเนื่องมีข้อจำกัดด้านคุณภาพความชัดเจนของนโยบายที่ไม่ครอบคลุมต่อกลุ่มเปราะบางอย่างแท้จริงประกอบกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่ถ่วงรั้งการพัฒนาการปฏิรูประบบการศึกษาทั้งระบบการลงทุนในนโยบายที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืนจึงยังคงเป็นภารกิจสำคัญของรัฐบาลและสังคมโดยรวมที่ต้องดำเนินต่อไป (สิทธิชัย กฤชวิวรรธน์, 2568 : 195-208)

ดังนั้น การศึกษาในศตวรรษที่ 21 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมต่อโลกยุคใหม่ โดยบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับการเรียนการสอน และเน้นทักษะสำคัญ เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และการปรับตัว ครูมีบทบาทสำคัญจึงต้องได้รับการพัฒนาให้สามารถใช้เทคโนโลยีและจัดการเรียนรู้ที่ทันสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ การปฏิรูปการศึกษาจำเป็นต้องปรับทั้งหลักสูตร วิธีสอน และการประเมินผลให้สอดคล้องกับความต้องการของโลกปัจจุบัน การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะช่วยสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและปัญญา แนวคิดการศึกษายังเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจ รวมถึงส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษายังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทุกคนเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม

บทบาทของโรงเรียนในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐ

ประกาศ ปานเจียง (2566 : 20-31) ได้กล่าวไว้ว่า อุดมการณ์เป็นคำที่พูดและเขียนกันมากมาย ติดต่อกันมาเป็นเวลายาวนานแล้ว พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ให้ความหมายว่า

หลักการที่วางระเบียบไว้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ให้ความหมายอุดมการณ์ว่าเป็นสิ่งหรือสภาวะที่มีค่าที่สุด ดีที่สุด น่าพึงปรารถนาที่สุด เป็นจุดหมายปลายทาง เป็นเป้าหมายที่น่าพึงบรรลุมากกว่าเป้าหมายอื่น ๆ ดังนั้นผู้เขียนให้ความหมายคำว่าอุดมการณ์ความเป็นครูที่กล่าวถึงในบทความนี้ว่า หลักคิดที่น่าพึงปรารถนาสูงสุดของการทำหน้าที่ครู เพื่อให้การเป็นครูบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

ชยานันต์ ปานสอน และ อภิธีร์ ทรงบัณฑิตย์. (2566 : 468-481) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกและเป็นตัวแปรสำคัญในด้านการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมีอิทธิพลสูงสุดต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่เกิดจากการบริหาร ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา จึงต้องมีคุณลักษณะโดดเด่นเหมาะสม มีความรู้เชิงทฤษฎี ทักษะ บทบาทหน้าที่ คุณธรรมและประสบการณ์ทางการบริหารการศึกษายุคใหม่ เพื่อนำพาสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ สามารถตอบสนองต่อการแข่งขันและทันสมัยเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลกซึ่งมีผลต่อการสร้างคุณภาพสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา จึงมีหลายบทบาทขึ้นอยู่กับภารกิจและกิจกรรมการบริหารซึ่งการบริหารให้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยหลายบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้องการบริหารงานการศึกษาในยุคปัจจุบันจะต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก โดยเฉพาะสังคมแห่งการเรียนรู้ในยุคของเทคโนโลยีในการเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ ของทุกภูมิภาคของโลกเข้าด้วยกัน

ธีระวัฒน์ สุทธิพันธ์, ทิพนาศ เศวตวรโชติ และ สันติ อุ๋นจะนำ (2567 : 1-16) ได้กล่าวไว้ว่า ใน การพัฒนาการศึกษาให้ยกระดับนั้นเริ่มต้นจากบุคคลภายในองค์กรทางการศึกษาครูและผู้บริหารจะต้องครองตนให้อยู่ในคุณธรรมที่ดำรงเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนครูและผู้บริหารซึ่งเป็นต้นแบบแห่งการผลิตทรัพยากรมนุษย์ของประเทศชาติโรงเรียนเปรียบเป็นสถานที่ในการบ่มเพาะเยาวชนของชาติให้เป็นคนเก่งที่ดีและมีคุณธรรมครูเปรียบเสมือนแม่พิมพ์ที่เป็นแบบอย่างในการหล่อหลอมนักเรียนครูและผู้บริหารที่ดีควรมีคุณธรรมทั้งหมด 4 ด้านอาทิ 1) การปฏิบัติตนที่ดี 2) การมีจิตสำนึกที่ดี 3) การใช้หลักธรรมและที่สำคัญคือ 4) การตระหนักจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียนทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลระดับคุณธรรมปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมคุณธรรมของครูโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครตรังไปใช้เป็นกลยุทธ์ส่งเสริมคุณธรรมให้ครูและผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครตรังได้ทราบถึงการปฏิบัติตนและเป็นข้อมูลสารสนเทศในการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาครูและผู้บริหารให้เป็นที่ยอมรับของนักเรียนผู้ปกครองเพื่อนร่วมงานและสังคมต่อไป

สรุปได้ว่า อุดมการณ์ความเป็นครูหมายถึงหลักคิดหรือเป้าหมายสูงสุดที่ครูยึดถือในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายทางการศึกษาอย่างมีคุณค่าและน่าพึงปรารถนา ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา โดยต้องมีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และความสามารถในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ การบริหารการศึกษาในปัจจุบันจำเป็นต้องสอดคล้องกับสังคมแห่งการเรียนรู้และเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงข้อมูลทั่วโลก การพัฒนาการศึกษาเริ่มต้นจากครูและผู้บริหารที่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านความรู้และคุณธรรม ครูเปรียบเสมือนต้นแบบในการหล่อหลอมเยาวชน จึงควรมีคุณธรรมสำคัญ เช่น การประพฤติดี มีจิตสำนึก และยึดหลักธรรม การส่งเสริม

คุณธรรมในครูและผู้บริหารจะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาและสร้างการยอมรับจากนักเรียน ผู้ปกครอง และสังคม

การออกแบบหลักสูตรกับการกำหนดกรอบความคิดและอัตลักษณ์ของพลเมือง

การออกแบบหลักสูตรการศึกษาไม่ใช่เพียงการเลือกเนื้อหาวิชาหรือจัดลำดับการเรียนรู้เท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการที่มีนัยสำคัญทางการเมืองและวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง เพราะหลักสูตรคือเครื่องมือที่รัฐและสังคมใช้ในการถ่ายทอดคุณค่า ความเชื่อ และภาพแทนของ "ความเป็นพลเมือง" ที่พึงประสงค์ไปสู่คนรุ่นใหม่ สิ่งที่ถูกเลือกให้สอนและสิ่งที่ถูกละเว้นออกไปจากหลักสูตรล้วนสะท้อนถึงอำนาจในการนิยามความจริงและการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของสังคม

เพชรรัตน์ โนจา และ ขวัญฤดี มีนันท (2565 : 32-48) ได้กล่าวไว้ว่า ความเป็นพลเมือง (Citizenship) มีความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกทางสังคมที่มีต่อรัฐ และมีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ไม่ใช่แค่เพียงมีรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น แต่ประชาชนจะต้องเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยด้วย คือสมาชิกของสังคมที่ใช้สิทธิเสรีภาพ โดยมีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพกติกา ซึ่งต่างจากคำว่า ประชาชนที่กลายเป็นผู้รับคำสั่งทำตามผู้อื่น ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจึงอยู่ที่การเปลี่ยนให้ประชาชนคนธรรมดาได้กลายเป็นพลเมืองที่มีสิทธิกำหนดทิศทางของประเทศได้

พระครูปลัดสรภิตตคุณ ชุมโคตร และ วิทยา ทองดี (2568 : 535-546) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวะพลเมืองโลกนั้นเป็นส่วนสำคัญในการตระหนักและเข้าใจกันเป็นอย่างดีในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภาวะความเป็นพลเมืองโลกจึงเป็นกุญแจชิ้นสำคัญในการปลดสลักความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในมุมมองต่างๆที่ยาวนาน ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากภาวะพลเมืองโลกเป็นการมุ่งเน้นให้แต่ละคนตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งในฐานะมนุษย์ร่วมกันในโลกนี้ ภาวะพลเมืองโลกจึงมีพลังในตัวมันเอง และก่อให้เกิดความต่อเนื่องของการแก้ปัญหาต่างๆได้ ในระดับการพัฒนา ภาวะพลเมืองโลกถูกหยิบยื่นเข้ามาให้ระบบการศึกษาสานต่อและปลูกฝังภาวะพลเมืองโลกให้กับปัจเจกบุคคลทั่วไป ในระดับการศึกษาการมุ่งสู่ภาวะพลเมืองโลกด้วยการส่งเสริมภาวะดังกล่าวนี้มุ่งไปที่การสร้างหลักสูตรสังคมศึกษาที่สอดคล้องกับเป้าหมายภาวะพลเมืองโลก บทความนี้เสนอแนวทางการสอนศาสนาสำหรับครูสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมภาวะพลเมืองโลกโดยมุ่งเน้นไปที่กรอบการพัฒนาภาวะพลเมืองโลก

พระครูสุตสารบัณฑิต (จันทน์ ผมไผ่), พระมหาเกริกเกียรติ นิรุติเมธี (ไพศาลเจริญลาภ) และ พระมหาอำพล ธนปญโญ (ชัยสารี) (2567 : 39-48) ได้กล่าวไว้ว่า ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์และความหลากหลายได้รับความสนใจอย่างมากในสังคมหลังสมัยใหม่ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกยุคปัจจุบัน เช่น การเพิ่มขึ้นของกระแสโลกาภิวัตน์, ความเคลื่อนไหวทางสังคมที่เน้นความหลากหลาย และการต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน การศึกษาในเรื่องนี้จึงมีความสำคัญในการทำความเข้าใจถึงวิธีที่ผู้คนสร้างและแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเองในบริบทที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ เพศ ศาสนา และวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า ความเป็นพลเมืองหมายถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของบุคคลในสังคมที่ต้องใช้สิทธิเสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิผู้อื่น และปฏิบัติตามกติกาของสังคม การพัฒนาประชาธิปไตยจึงไม่ขึ้นอยู่กับกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญ แต่ต้องอาศัยประชาชนที่มีความเป็นพลเมืองอย่างแท้จริง ภาวะพลเมืองโลกเป็นแนวคิดที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเน้นการตระหนักถึงความเป็นมนุษย์ร่วมกันและการเคารพความแตกต่าง การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองโลก ผ่านหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และความหลากหลายมีบทบาทสำคัญในสังคมยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเข้าใจความหลากหลายทางเชื้อชาติ เพศ ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพและยั่งยืนในสังคมโลก

ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรทางการศึกษากับผลลัพธ์เชิงโครงสร้าง

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษามีได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือเป็นเพียงปัญหาเฉพาะบุคคล หากแต่ฝังรากอยู่ในโครงสร้างของการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมซึ่งสืบทอดและผลิตซ้ำตัวเองข้ามรุ่น โรงเรียนในพื้นที่ยากจนหรือชายขอบมักขาดแคลนทั้งครูที่มีคุณภาพ สื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา ในขณะที่โรงเรียนในเขตเมืองหรือพื้นที่ร่ำรวยกลับได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ทั้งจากรัฐและภาคเอกชน ช่องว่างเหล่านี้ไม่เพียงส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระยะสั้น แต่ยังกำหนดเส้นทางชีวิตและโอกาสทางสังคมของเด็กในระยะยาว จนกลายเป็นกลไกที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมทางชนชั้นและภูมิศาสตร์ดำรงอยู่และขยายตัวต่อไปอย่างเป็นระบบ

ฉัตรวัฒน์ ชัยธัญภักดิ์ (2567 : 99-114) ได้กล่าวไว้ว่า ความเหลื่อมล้ำเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนทางสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นของช่องว่างระหว่างกลุ่มประชากรในด้านรายได้ การศึกษา และการเข้าถึงทรัพยากร วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย และพบว่าความแตกต่างในระดับการศึกษาและการจ้างงานเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญของปัญหา ได้อธิบายว่าความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ แต่ยังรวมถึงการกระจายอำนาจทางสังคมและวัฒนธรรม ในระดับโครงสร้างชนชั้น ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยยังคงมีการแบ่งแยกกลุ่มชนชั้นอย่างชัดเจน ส่งผลให้กลุ่มคนด้อยโอกาสมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็น

ณฐยา ราชสมบัติ, พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, พระมหาอุดร อุตตโร และ ปริญญญา นิกรกุล (2566 : 66-80) ได้กล่าวไว้ว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจึงเกิดจากโครงสร้างของรัฐที่มีการแบ่งชนชั้น จึงนำมาสู่การกระจายรายได้การจัดโครงสร้างของรัฐบาลก็เป็นสาเหตุให้ทุนเศรษฐกิจของผู้ครอบครองและการเข้าถึงสิทธิโอกาสต่าง ๆ ทางการศึกษาจึงทำให้เป็นข้อจำกัดมากมายในการเข้าถึงการศึกษาในระบบ ทำให้เด็กไทยไม่ได้รับการศึกษาเมื่อมองจากจุดเล็กๆ ที่เป็นภาพสะท้อนปัญหาหรือมุมมองมิติของเศรษฐกิจในครัวเรือน “ชุดนักเรียน” ก็สามารถฉายภาพได้เป็นอย่างดี ความเหลื่อมล้ำไม่ได้เกิดกับประเทศไทยอย่างเดียวประเทศจีนก็เกิดความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเช่นเดียวกัน จาก

สถิติปี พ.ศ. 2564 นั้นมีเด็กยากจนและยากจนพิเศษรวมประมาณ 1.9 ล้านคนรายละเอียดภายในที่ผู้อ่านจะได้พบเจอประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ความเหลื่อมล้ำความเป็นชายขอบทางการศึกษาเศรษฐศาสตร์การศึกษา บทวิเคราะห์บทสรุปและเมื่อมองมายังสังคมพระพุทธศาสนา

ณดล คุณานนท์ (2568 : 1-10) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาถือเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและเป็นรากฐานสำคัญของความเสมอภาคในสังคม แต่ในความเป็นจริงของประเทศไทย ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาระหว่างเด็กในชนบทและเมืองยังคงเป็นอุปสรรคใหญ่ที่บั่นทอนศักยภาพของเด็กชนบทอย่างไม่เป็นธรรม การกระจุกตัวของทรัพยากรการศึกษา สาธารณูปโภค และครูที่มีคุณภาพในเขตเมืองสร้างช่องว่างที่ยากจะสะสมให้เด็กชนบทแข่งขันได้ในตลาดแรงงานหรือการศึกษาต่อ ความเหลื่อมล้ำนี้ไม่ใช่ผลจากความสามารถส่วนบุคคลของเด็ก หากเป็นผลผลิตของโครงสร้างสังคมและนโยบายที่ล้มเหลวในการจัดสรรโอกาสอย่างเท่าเทียม แม้รัฐบาลจะประกาศนโยบายส่งเสริมการศึกษาทุกระดับ แต่การละเลยบริบทและข้อจำกัดของพื้นที่ชนบทยังคงทำให้เด็กเหล่านี้ “ตกหล่น” จากกระบวนการอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า ความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของสังคมและเศรษฐกิจไทย โดยเกิดจากความแตกต่างด้านรายได้ การศึกษา และการเข้าถึงทรัพยากร ปัจจัยสำคัญของความเหลื่อมล้ำ ได้แก่ ระดับการศึกษา การจ้างงาน และโครงสร้างชนชั้นทางสังคมที่ยังคงแบ่งแยกอย่างชัดเจน ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเกิดจากโครงสร้างรัฐและการกระจายทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม ส่งผลให้เด็กยากจนเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาได้ยาก ตัวอย่างสะท้อนปัญหา เช่น ค่าใช้จ่ายพื้นฐานอย่างชุดนักเรียน ที่เป็นอุปสรรคต่อเด็กในครัวเรือนรายได้น้อย ช่องว่างระหว่างเมืองและชนบททำให้เด็กชนบทเสียเปรียบจากการขาดทรัพยากรและครูที่มีคุณภาพความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาไม่ใช่ปัญหาของตัวบุคคล แต่เป็นผลจากโครงสร้างสังคมและนโยบายที่ยังไม่สามารถสร้างโอกาสที่เท่าเทียมได้

โครงสร้างการบริหารการศึกษาแบบรวมศูนย์กับความเป็นธรรมเชิงนโยบาย

ระบบการบริหารการศึกษาที่รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางมักถูกออกแบบมาด้วยเจตนาของการสร้างมาตรฐานและความเป็นเอกภาพของชาติ แต่ในทางปฏิบัติกลับก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนโยบายสากลกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อการตัดสินใจทั้งด้านหลักสูตรงบประมาณ และการประเมินผลถูกกำหนดจากศูนย์กลางที่ห่างไกลจากความเป็นจริงในชั้นเรียน โรงเรียนและชุมชนท้องถิ่นจึงสูญเสียความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการและอัตลักษณ์เฉพาะของตน ยิ่งไปกว่านั้น การรวมศูนย์ยังเปิดช่องให้กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองเข้ามามีอิทธิพลต่อทิศทางการศึกษาในวงกว้าง โดยที่ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างครู นักเรียน และผู้ปกครองแทบไม่มีพื้นที่ในการมีส่วนร่วมหรือตรวจสอบการใช้อำนาจดังกล่าวอย่างแท้จริง

อภิญา อุปวงศ์ชา, รักชนกชรินทร์ พูลสุวรรณนธิ และ วรณรี ปานศิริ (2569 : 300-315) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใสเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ การศึกษานี้มุ่งเน้นแนวคิดด้านการบริหารการศึกษา หลักธรรมาภิบาล คุณธรรม และความโปร่งใส ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับใน

ระดับสากล อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติอาจพบว่าการบริหารการศึกษาบางกรณีขาดหลักคุณธรรม จริยธรรม และความชอบธรรม ตลอดจนขาดความโปร่งใส ส่งผลให้การบริหารงานไม่ประสบผลสำเร็จตาม เป้าหมายโดยหากนำหลักคุณธรรมและความโปร่งใสมาใช้ในการบริหารการศึกษาอย่างเหมาะสม จะช่วย เสริมสร้างทักษะการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นำไปสู่การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและการ พัฒนาที่ยั่งยืน

ตรีนุช สมแก้ว (2568 : 107-120) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศจึง กลายเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้สถานศึกษามีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ยกระดับ ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน และสร้างความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน ซึ่งองค์ประกอบของการบริหารเพื่อความเป็น เลิศนี้ ประกอบด้วย การนำองค์กร การวางแผนเชิงกลยุทธ์ การจัดการกระบวนการ การบริหารทรัพยากร บุคคล การมุ่งเน้นผู้เรียน การประเมินผลและการจัดการความรู้ และการเน้นผลลัพธ์

วิโรจน์ สารรัตน์, พระครูสุธีจริยวัฒน์, พระครูธรรมมาภิสมัย, พระมหาศุภชัย สุภกิจโจ, วิ ทูล ทาชา, เอกชาตรี สุขเสน (2567 : 1-16) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษา(Educational management) เป็นหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการประสานและชี้นำทรัพยากรบุคคลให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของ สถาบันโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ หน้าที่หลักของฝ่ายจัดการ (Managers)คือ การปรับ ใช้ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรทางการเงิน ทรัพยากรเทคโนโลยี และทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพ ส่วนการบริหารการศึกษา(Educational administration) รวมถึงหน้าที่ต่างๆ เช่น การวางแผน การเงิน การจัดระเบียบ การกำกับดูแล การกำกับดูแล การตรวจสอบ และการประเมิน ที่มีบทบาทในการกำหนด เป้าหมายของการศึกษา ทบทวน คำติชม และประเมินผล ดังนั้นหน้าที่หลักของฝ่ายบริหาร (Administrators) เกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดบุคลากร การสรรหา การเป็นผู้นำ และการควบคุม องค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลที่เน้นคุณธรรมและความโปร่งใส เป็น แนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพและประสิทธิภาพของการจัดการศึกษา หากการบริหารขาด คุณธรรม จริยธรรม และความโปร่งใส อาจส่งผลให้การดำเนินงานไม่บรรลุเป้าหมายและขาดความ น่าเชื่อถือ การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ เช่น การวางแผนเชิงกล ยุทธ์ การจัดการทรัพยากรบุคคล การมุ่งเน้นผู้เรียน และการประเมินผล การจัดการศึกษาเป็น กระบวนการประสานทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งบุคคล การเงิน และเทคโนโลยี เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อ องค์กร ขณะที่การบริหารการศึกษาคือกรอบหน้าที่ด้านการวางแผน การจัดองค์กร การกำกับดูแล และ การประเมินผล การบริหารและการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้สถานศึกษาบรรลุเป้าหมาย และพัฒนาอย่างยั่งยืน

กรณีศึกษาการบริหารการศึกษาเชิงวิพากษ์

ในมุมมองของการบริหารการศึกษาเชิงวิพากษ์ Apple (2004) ได้กล่าวไว้ว่า โรงเรียนไม่ใช่ สถาบันที่มีความเป็นกลางทางสังคมและการเมือง แต่เป็นพื้นที่ที่ถูกใช้เพื่อถ่ายทอด "หลักสูตรแฝง"

(Hidden Curriculum) ซึ่งประกอบด้วยบรรทัดฐาน ค่านิยม และความเชื่อที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐและชนชั้นนำ ผู้บริหารการศึกษาและกลไกของโรงเรียนมักจะให้ความชอบธรรมกับความรู้บางประเภท และกีดกันความรู้บางประเภทออกไป กรณีศึกษานี้จะชวนวิเคราะห์ว่า กฎระเบียบ พิธีกรรมหน้าเสาธง และเนื้อหาในแบบเรียน ทำหน้าที่ในการกล่อมเกล้าให้ผู้เรียนยอมรับโครงสร้างอำนาจเดิมและสร้างความเชื่อต่อรัฐได้อย่างไร ซึ่งท้ายที่สุดนำไปสู่การรักษาความเหลื่อมล้ำทางสังคมให้คงอยู่ต่อไป

เมื่อพิจารณาถึงความเหลื่อมล้ำที่ฝังรากลึกในระบบการศึกษา Bourdieu and Passeron (1990) ได้กล่าวไว้ว่า ระบบการศึกษามักทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำโครงสร้างทางชนชั้น ผ่านการให้คุณค่ากับ "ทุนทางวัฒนธรรม" (Cultural Capital) ของชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง เช่น ทักษะทางภาษา วิธีคิด และมารยาททางสังคม โดยละเลยหรือลดทอนคุณค่าวัฒนธรรมของนักเรียนชนชั้นแรงงานหรือผู้ด้อยโอกาส กรณีศึกษานี้จะเน้นไปที่การประเมินผลและการคัดเลือกนักเรียนของผู้บริหารสถานศึกษา ว่ามีกระบวนการใดบ้างที่ใช้มาตรฐานทางวัฒนธรรมของชนชั้นนำมาเป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จ ซึ่งทำให้ความเหลื่อมล้ำดูเหมือนเป็นผลมาจาก "ความสามารถส่วนบุคคล" ทั้งที่แท้จริงแล้วเป็นผลผลิตเชิงโครงสร้าง

แม้รัฐจะพยายามใช้อำนาจนำ (Hegemony) ผ่านระบบการศึกษา แต่ Giroux (2001) ได้กล่าวไว้ว่า โรงเรียนไม่ได้เป็นเพียงกลไกที่ผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำและอุดมการณ์รัฐอย่างราบคาบ แต่ยังเป็น "พื้นที่แห่งการต่อสู้ทางอุดมการณ์" (Sites of Struggle) ที่ผู้เรียน ครู และผู้บริหารสามารถต่อรอง ต้านทาน และตั้งคำถามกับอำนาจของรัฐได้ผ่าน "การสอนเชิงวิพากษ์" (Critical Pedagogy) กรณีศึกษานี้จะมุ่งสำรวจบทบาทของผู้บริหารการศึกษาและครูที่เปลี่ยนจาก "ผู้รับใช้นโยบายรัฐ" มาเป็น "ปัญญาชนนักปฏิบัติ" ที่ช่วยสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้นักเรียนได้วิพากษ์วิจารณ์ความไม่เป็นธรรม และร่วมกันแสวงหาแนวทางลดความเหลื่อมล้ำในโรงเรียน

สรุปได้ว่า โรงเรียนไม่ใช่พื้นที่แห่งความเป็นกลาง แต่เป็นกลไกสำคัญที่รัฐใช้ผลิตซ้ำอุดมการณ์ และรักษาอำนาจนำทางสังคม การบริหารการศึกษามักแฝงกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้ความเหลื่อมล้ำผ่านหลักสูตรและทุนทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ผู้เรียนจากภูมิหลังที่ต่างกันได้รับโอกาสและผลลัพธ์ทางการศึกษาที่ไม่เท่าเทียมกันอย่างเป็นระบบ ถึงกระนั้น โรงเรียนยังคงเป็นพื้นที่แห่งการต่อรองที่ครูและผู้บริหารสามารถใช้แนวคิดเชิงวิพากษ์ท้าทายโครงสร้างได้ การตระหนักรู้ถึงอิทธิพลของรัฐจึงเป็นรากฐานสำคัญสู่การปฏิรูปการศึกษาให้เกิดความเสมอภาคและเป็นธรรมอย่างแท้จริง

บทสรุป

โรงเรียน อุดมการณ์รัฐ และความเหลื่อมล้ำ มุมมองเชิงวิพากษ์ต่อการบริหารการศึกษา สามารถสรุปเชิงบูรณาการได้ว่า การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ถูกออกแบบขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ โดยให้ความสำคัญกับการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะสำคัญ เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และความสามารถในการปรับตัว ตลอดจนการพัฒนาครูและผู้บริหารให้มีศักยภาพสอดคล้องกับบริบทโลกยุคใหม่ ซึ่งสะท้อนว่าการศึกษาไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ แต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้าง "ทุนมนุษย์" และขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในทุกมิติ

โดยมีรากฐานอยู่บนแนวคิดที่ว่าปัญญาเป็นพลังสูงสุดในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคม อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในมุมมองเชิงวิพากษ์ การศึกษามีได้ดำรงอยู่อย่าง เป็นกลาง หากแต่เชื่อมโยงกับโครงสร้าง อำนาจของรัฐและสังคมอย่างแนบแน่น โรงเรียนจึงทำหน้าที่มากกว่าการให้ความรู้ แต่ยังเป็นพื้นที่ในการ ถ่ายทอดอุดมการณ์ ค่านิยม และบรรทัดฐานที่รัฐต้องการปลูกฝังผ่านทั้งหลักสูตรทางการและ “หลักสูตร แฝง” ซึ่งแทรกอยู่ในกฎระเบียบ พิธีกรรม และเนื้อหาการเรียนรู้ กระบวนการดังกล่าวส่งผลให้ผู้เรียนซึม ซึบและยอมรับโครงสร้างอำนาจทางสังคมโดยไม่รู้ตัว ทำให้การศึกษาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการรักษา ระเบียบทางสังคมเดิมและความชอบธรรมของชนชั้นนำ ในขณะเดียวกัน การบริหารการศึกษาและการ ออกแบบหลักสูตรก็มีบทบาทสำคัญในการกำหนดกรอบความคิดและอัตลักษณ์ของพลเมือง โดยมุ่งสร้าง บุคคลที่มีความรับผิดชอบ เคารพกติกา และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยและสังคมโลกได้ อย่างสันติ แนวคิดเรื่อง “ความเป็นพลเมือง” และ “พลเมืองโลก” ถูกบูรณาการเข้ากับหลักสูตรเพื่อ ส่งเสริมการยอมรับความหลากหลายและการเคารพสิทธิผู้อื่น แต่ในอีกด้านหนึ่ง การกำหนดเนื้อหาและ มาตรฐานการเรียนรู้ก็อาจสะท้อนมุมมองของชนชั้นนำและวัฒนธรรมกระแสหลัก ซึ่งมีแนวโน้มลดทอน คุณค่าของอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชายขอบ ทำให้ผู้เรียนจากภูมิหลังที่แตกต่างกันไม่ได้ รับการยอมรับอย่างเท่าเทียม กระบวนการประเมินผลและการคัดเลือกจึงไม่ได้วัดเพียงความสามารถเชิง วิชาการ แต่ยังแฝงการให้คุณค่ากับทุนทางวัฒนธรรมบางรูปแบบ ส่งผลให้ความสำเร็จทางการศึกษาถูก ตีความว่าเป็นผลจากความสามารถส่วนบุคคล ทั้งที่แท้จริงแล้วเป็นผลผลิตของโครงสร้างทางสังคม

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในประเทศไทยจึงไม่ใช่เพียงประเด็นเชิงปัจเจก แต่เป็นผล สะสมจากโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายของรัฐที่กระจายทรัพยากรอย่างไม่เท่าเทียม ความ แตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท การกระจุกตัวของครูและทรัพยากรคุณภาพในพื้นที่เมือง รวมถึงข้อจำกัด ทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาได้ อย่างเท่าเทียม แม้ว่ารัฐจะมีความพยายามในการลดความเหลื่อมล้ำผ่านนโยบายต่าง ๆ แต่การดำเนินงาน ที่ขาดความต่อเนื่องและไม่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ทำให้ปัญหายังคงดำรงอยู่ และนำไปสู่การ “ผลิตซ้ำ” ความเหลื่อมล้ำจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ โครงสร้างการบริหารการศึกษาแบบรวมศูนย์ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่จำกัดความยืดหยุ่นและความเป็นธรรมเชิงนโยบาย เนื่องจากการตัดสินใจส่วนใหญ่ถูกกำหนดจาก ส่วนกลาง ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง อีกทั้งในบาง กรณียังขาดความโปร่งใสและธรรมาภิบาล ส่งผลให้การจัดสรรทรัพยากรและการบริหารงานไม่เกิด ประสิทธิภาพสูงสุด แม้ระบบการศึกษาจะมีบทบาทในการรักษาอำนาจอำนาจของรัฐและชนชั้นนำ แต่ในอีก ด้านหนึ่ง โรงเรียนก็เป็นพื้นที่ของ “การต่อสู้ทางอุดมการณ์” ที่เปิดโอกาสให้ครู ผู้บริหาร และผู้เรียน สามารถตั้งคำถาม วิพากษ์ และต่อรองกับโครงสร้างอำนาจได้ผ่านแนวคิดการสอนเชิงวิพากษ์ ซึ่งมุ่งสร้าง ความตระหนักรู้ถึงความไม่เป็นธรรมและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม บทบาทของผู้บริหารและครู จึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ แต่ควรเป็น “ปัญญาชนนักปฏิบัติ” ที่สามารถใช้ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเสมอภาค เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางความคิด และ ร่วมกันแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน กล่าวโดยสรุป การบริหารการศึกษาใน

มุมมองเชิงวิพากษ์ต้องมองเห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แฝงอยู่ในระบบการศึกษา ตระหนักว่าความเหลื่อมล้ำไม่ได้เกิดจากความสามารถส่วนบุคคล แต่เป็นผลจากโครงสร้าง และมุ่งปฏิรูปทั้งระดับนโยบาย หลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นธรรม มากกว่าการผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมในสังคม

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

สรุปองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาในมุมมองที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์รัฐและความเหลื่อมล้ำได้ดังนี้ โรงเรียนในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่สำหรับจัดการเรียนการสอน แต่ทำหน้าที่เป็น "กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ" ที่คอยถ่ายทอดค่านิยมและความเชื่อเพื่อกำหนดกรอบความคิดของผู้เรียนผ่านทั้งหลักสูตรทางการและหลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) มุมมองนี้ช่วยเผยความจริงที่ว่า "ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไม่ใช่เรื่องของความสามารถส่วนบุคคล" แต่เป็นผลผลิตจากโครงสร้างที่รัฐกระจายทรัพยากรอย่างไม่เท่าเทียมจนเกิดช่องว่างที่ชัดเจนระหว่างเมืองและชนบท นอกจากนี้ ระบบการศึกษายังมีแนวโน้มที่จะ ผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียม (Reproduction) โดยการให้คุณค่ากับทุนทางวัฒนธรรมของคนเฉพาะกลุ่ม ทำให้ความเหลื่อมล้ำกลายเป็นเรื่องปกติในสังคม

อุปสรรคสำคัญในการสร้างความยุติธรรมทางการศึกษา คือ การบริหารจัดการแบบรวมศูนย์อำนาจ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารการศึกษาไม่ใช่แค่เรื่องของเทคนิคหรือประสิทธิภาพ แต่เป็นเรื่องของการใช้อำนาจเพื่อกำหนดทิศทางสังคม อย่างไรก็ตาม โรงเรียนยังสามารถพลิกบทบาทเป็น "พื้นที่แห่งความหวังและการเปลี่ยนแปลง" ได้ หากมีการปฏิรูปอย่างเป็นองค์รวม โดยใช้โรงเรียนเป็น พื้นที่แห่งการต่อรอง (Space for Negotiation) ให้ครูและนักเรียนร่วมกันตั้งคำถามต่อความไม่ยุติธรรม และนำ การสอนเชิงวิพากษ์ (Critical Pedagogy) มาเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนตระหนักรู้และพร้อมเป็นพลเมืองที่ขับเคลื่อนสังคม ท้ายที่สุด การจะไปสู่ความเสมอภาคที่ยั่งยืนได้นั้น ต้องอาศัยการกระจายอำนาจ ปรับโครงสร้างนโยบาย และบูรณาการทักษะแห่งอนาคต เพื่อใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรวัฒน์ ชัชณัฐภักดิ์. (2567). ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย ความท้าทายและการปรับตัวสู่ความเท่าเทียม. *วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์*, 1(1), 99-114.
- ชยานันต์ ปานสอน และ อภิธีร์ ทรงบัณฑิตย์. (2566). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความสำเร็จการระดมทรัพยากรทางการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2. *Rajapark Journal*, 17(54), 468-481.
- ณฐยา ราชสมบัติ, พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, พระมหาอุดร อุตตโร และ ปริญญา นิกรกุล. (2566). เศรษฐศาสตร์การศึกษา: มิติความเหลื่อมล้ำที่ซ่อนตัวอยู่ภายใต้โครงสร้างการศึกษาไทย. *วารสารมจร การพัฒนาสังคม*, 8(3), 66-80.
- ณดล คุณานนท์. (2568). ปัญหาความเท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมือง. *Thai Social Science Journal*, 2(3), 1-10.
- ตรีนุช สมแก้ว. (2568). องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนคุณภาพ ตามนโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ. *วารสารพุทธนวัตกรรมการศึกษา*, 1(2), 107-120.
- ธีระวัฒน์ สุทธิพันธ์, ทิพนาศ เศวตวรโชติ และ สันติ อุ่นจะนา. (2567). กลยุทธ์ในการส่งเสริมคุณธรรมสำหรับครูและผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครตรัง. *วารสารพุทธศาสตร์ มจร. อุบลราชธานี*, 6(2), 1-16.
- ประภาศ ปานเจียง. (2566). อุดมการณ์ความเป็นครู: บ่มเพาะ ผลิต และปลดปล่อยสู่เสรีภาพ. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี*, 34(1), 20-31.
- พระครูปัสสภกิจตติคุณ ชุมโคตร และ วิทยา ทองดี. (2568). แนวทางการสอนศาสนาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองโลก: บทเรียนสำคัญของครูสังคมศึกษา. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์*, 7(1), 535-546.

- พระครูสุตสารบัณฑิต (จ๋านงค์ ผมไผ่), พระมหาเกริกเกียรติ นิรุติเมธี (ไพศาลเจริญลาภ) และ พระมหาอำพล ธนปญโญ (ชัยสารี). (2567). การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์และความหลากหลายในสังคมหลังสมัยใหม่. *วารสารกวีวันพะเยา*, 1(6), 39-48.
- เพชรรัตน์ โนจา และ ขวัญฤดี มีนันท์. (2565). การจัดทำหลักสูตรวิชาพลเมืองเพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย. *วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์ร่วมสมัย*, 3(1), 32-48.
- วิศรา พรหมวัง และ นันทินา โชติพิทยานนท์. (2568). การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21. *วารสารการบริหารการจัดการและการพัฒนาที่ยั่งยืน*, 3(2), 650-660.
- วิโรจน์ สารรัตน์, พระครูสุธีจริยวัฒน์, พระครูธรรมมาภิสมัย, พระมหาศุภชัย สุภกิจโจ, วิฑูล ทาชา, เอกชาติ สุขเสน. (2567). ทักษะเชิงวิชาการและสิ่งท้าทายต่อการบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มจร วิทยาเขตอีสาน*, 5(2), 1-16.
- สิทธิชัย กฤษวิวรรณ. (2568). ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทย นโยบายครูดี เรียนฟรี ใกล้เคียงทั้งระบบ. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 7(6), 195-208.
- สุทธิพงศ์ เสมสูงเนิน. (2568). การศึกษา คือ ความมั่นคงของชาติ. *Journal of Education and Social Agenda*, 2(1), 57-72.
- อภิญา อุปวงศ์ษา, รักชนกชรินทร์ พูลสุวรรณนธิ, และ วรณรี ปานศิริ. (2569). การบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใส. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 9(2), 300-315.
- Apple, M. W. (2004). *Ideology and curriculum* (3rd ed.). Routledge.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (1990). *Reproduction in education, society and culture* (2nd ed.). Sage Publications.
- Giroux, H. A. (2001). *Theory and resistance in education: Towards a pedagogy for the opposition* (Rev. and expanded ed.). Bergin & Garvey.